

Автореф
Л 37

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Левкіна Руслана Володимирівна

УДК 338.443:338.49

**СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
ПІДПРИЄМСТВ ОВОЧІВНИЦТВА: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ,
ПРАКТИКА**

**08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права» (м. Херсон) Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Лагодієнко Володимир Вікторович,
Одеська національна академія харчових
технологій, професор кафедри маркетингу,
підприємництва і торгівлі;

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гаркуша Олексій Миколайович,
Миколаївський національний аграрний університет,
професор кафедри управління виробництвом та
інноваційною діяльністю підприємств;

доктор економічних наук, доцент
Антофій Наталія Миколаївна,
ПВНЗ "Новокаховський політехнічний інститут",
проректор з навчально-методичної роботи;

доктор економічних наук, професор
Жуйков Геннадій Євгенович,
ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права»,
завідувач кафедри фінансів і банківської справи,
перший проректор.

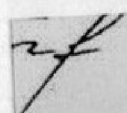
Захист відбудеться 27 травня 2014 р. о 9-00 годині на засіданні
Д 41.088.04 у Одеській національній академії
освіти і науки України за адресою: 65039,
-зал.

бібліотеці Одеської національної
і науки України за адресою:

ОНАХТ Автореферат
Стратегічне управління

v018337

 А.Г. Богатов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Проблема забезпечення стабільного розвитку суб'єктів економічних відносин є не тільки однією з центральних в економічній науці, а й взаємопов'язаною з низкою важливих наукових проблем, зокрема, проблемою підвищення економічної ефективності діяльності суб'єктів всіх без винятку сфер та галузей національної економіки. Результативне вирішення цієї проблеми потребує, в свою чергу, опрацювання дієздатних шляхів підвищення економічної ефективності діяльності суб'єктів економічних відносин, а також систем заходів стимулювання відповідних дій вказаних суб'єктів, спрямованих на досягнення ними певного економічного прогресу. Таким чином, існування проблеми стабілізації розвитку актуалізує проблему раціонального формування та ефективного функціонування механізмів управління розвитком суб'єктів економічних відносин незалежно від їх спеціалізації.

Стабілізація розвитку суб'єктів агропродовольчої сфери є головною передумовою вирішення цілої низки питань економічного, соціального та екологічного характеру. При цьому особливості виробництва у агропродовольчій сфері та усіх галузей, що входять до її складу, поряд з ускладненим протіканням процесу відтворення та визначною його роллю для дотримання продовольчої безпеки держави зумовлюють необхідність всебічного опрацювання обґрунтованих підходів до управління розвитком суб'єктів даної сфери суспільного виробництва. Поєднання ж об'єктивних економічних та суб'єктивних організаційно-управлінських факторів здійснення підприємствами агропродовольчої сфери своєї діяльності потребує створення ефективного організаційно-економічного механізму стабілізації їх розвитку.

Тенденції споживання продуктів харчування, характеристики основних продуктових ринків харчової продукції, а також інтеграційні прагнення України на міжнародному рівні зумовлюють необхідність створення сприятливих передумов здійснення діяльності, в першу чергу, для суб'єктів найбільш перспективних, з огляду на зазначені виклики, галузей агропродовольчої сфери, адже їх стабільний розвиток має стати каталізатором забезпечення стабільності всієї національної економіки та посилення конкурентних позицій української продукції на зарубіжних ринках. Однією з найбільш специфічних, складно організованих, проте, перспективних та ефективних галузей агропродовольчої сфери є овочівництво.

Проблемам забезпечення ефективної діяльності товаровиробників агропродовольчої сфери та формування організаційно-економічних механізмів їх функціонування, зокрема, стосовно галузі овочівництва, присвячені дослідження багатьох вчених-економістів, зокрема, В.М. Алексійчука, В.Я. Амбросова, З.І. Гризенкової, А.І. Даниленка, П.М. Макаренка, В.П. Рудь, П.Т. Саблука, В.І. Топіхи, О.В. Ульянченка та багатьох інших. Результати їх досліджень знайшли відображення у численних наукових працях. При цьому низка питань щодо ефективного управління розвитком підприємств-виробників

продукції овочівництва потребує додаткового наукового опрацювання та усунення методологічних протиріч.

Все перелічене доводить, що проблема побудови та ефективного функціонування організаційно-економічного механізму управління ефективністю діяльності підприємств-виробників продукції овочівництва є складною та багатогранною, а необхідність її вирішення зумовила вибір теми, мети, предметно-об'єктної сфери та постановку завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася в рамках галузевої науково-технічної програми "Овочівництво" Інституту овочівництва і баштанництва НААН України і є складовою частиною завдання "Розробка комплексної системи інформаційного забезпечення для ефективної маркетингової діяльності на підприємствах овочепродуктового підкомплексу" (2006-2010 рр.) та програми наукових досліджень "Овочеві та баштанні культури" за завданням "Розробити методичні підходи та інструментарій щодо створення та трансферу інновацій науково-технічної продукції овочівництва" (номер державної реєстрації 0111U005102, 2011-2015 рр.); відповідно до науково-дослідних тем Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: "Формування механізму інноваційного розвитку та підвищення ефективності агропромислового виробництва в умовах глобалізації" (номер державної реєстрації 0110U006613, 2010-2015 рр.) та "Організаційно-економічні та технологічні засади підвищення ефективності виробництва і реалізації продукції в умовах формування інноваційної моделі розвитку агропромислового виробництва" (номер державної реєстрації 0111U005203, 2011-2015 рр.), а також Міжнародного університету бізнесу і права в рамках науково-дослідних тем "Фінансово-економічний механізм сталого розвитку аграрних підприємств в умовах трансформації до СОТ" (номер державної реєстрації 0109U002936), а також "Стратегічні напрями та пріоритети розвитку ринків АПК в умовах інтеграції та глобалізації" (0109U002937). В рамках вказаних науково-дослідних тем дисертантом виконане теоретичне обґрунтування та практичне опрацювання шляхів підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств-виробників продукції овочівництва за рахунок вдосконалення організаційно-економічного механізму стабілізації їх розвитку.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методологічних засад та прикладних рекомендацій з формування та функціонування організаційно-економічного механізму управління ефективністю підприємств-виробників продукції овочівництва.

Відповідно до поставленої мети роботи були визначені такі завдання дослідження:

- дослідити теоретичні аспекти проблеми та розвинути понятійно-категоріальний апарат у частині трактування поняття «організаційно-економічний механізм управління ефективністю»;

- обґрунтувати цілісну концепцію організаційно-економічного механізму управління ефективністю та стабілізації розвитку підприємств-виробників продукції овочівництва;

- визначити параметри формування рівня економічної ефективності виробництва та реалізації продукції підприємствами овочівництва;

- обґрунтувати склад та способи застосування організаційних та економічних важелів та інструментів управління ефективністю виробництва продукції овочівництва;

- удосконалити методологічний підхід до визначення складу критеріїв оцінки ефективності діяльності підприємств овочівництва;

- розробити концептуальну модель еволюції економічних інтересів підприємств овочівництва;

- обґрунтувати організаційно-економічні засади стратегічного управління ефективністю діяльності підприємств овочівництва;

- визначити напрями інституційного впливу на рівень економічної ефективності діяльності підприємств овочівництва;

- дослідити та формалізувати тенденції виробництва та споживання продукції овочівництва;

- обґрунтувати стратегічні напрями розвитку підприємств-виробників продукції овочівництва.

Об'єктом дослідження є процеси управління ефективністю підприємств-виробників продукції овочівництва.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні, методичні та практичні аспекти формування та функціонування організаційно-економічного механізму управління ефективністю підприємств-виробників продукції овочівництва.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії та досягнення вітчизняної і зарубіжної економічної науки з проблем ефективності діяльності підприємств агропродовольчої сфери, їх розвитку, формування та функціонування організаційно-економічних механізмів здійснення діяльності в агропродовольчій сфері національної економіки, а також організації та управління діяльністю підприємств овочівницького напрямку. Методологія та методика дослідження базується на системному осмисленні об'єктивних процесів розвитку підприємств-виробників продукції овочівництва.

При вирішенні завдань дослідження у роботі використовувались такі методи: абстрактно-логічний (при формуванні структурно-логічної схеми дослідження, визначенні критеріїв класифікацій), монографічний (при формуванні системи даних про результати діяльності аграрних підприємств-виробників продукції овочівництва), розрахунково-конструктивні (при визначенні показників функціонування підприємств-виробників овочів), економіко-статистичні та економіко-математичні методи (при виконанні розрахунків та визначенні тенденцій розвитку виробництва та споживання, а також характеристик цільових ринків), методи аналізу та синтезу (при вивченні дії факторів впливу на економічні процеси).

Інформаційну базу дисертаційної роботи склали законодавчі та нормативно-правові акти з питань функціонування підприємств галузі овочівництва, матеріали Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Головного управління агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації, Головного управління статистики у Харківській області, дані річної звітності окремих підприємств, результати спостережень за діяльністю підприємств, розробки та дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, літературні джерела та результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у розробці теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій з формування та функціонування організаційно-економічного механізму управління ефективністю підприємств-виробників продукції овочівництва. Найбільш важливі результати, отримані в процесі дослідження, та їх наукова новизна полягають у наступному:

вперше:

- обґрунтовано цілісну концепцію організаційно-економічного механізму управління ефективністю та стабілізації розвитку підприємств-виробників продукції овочівництва, яка ґрунтується на врахуванні тенденцій функціонування цільових ринків продукції овочівництва, цінової кон'юнктури ресурсних ринків, а також можливостей мобілізації потенціалу вказаних підприємств;

- визначено параметри формування рівня економічної ефективності виробництва та реалізації продукції підприємствами овочівництва шляхом формалізації особливостей функціонування організаційно-економічного механізму управління ефективністю в залежності від характеристик концентрації та спеціалізації;

- обґрунтовано склад та способи застосування організаційних та економічних важелів та інструментів управління ефективністю виробництва продукції овочівництва, які дозволяють створювати економічне підґрунтя для стабілізації їх розвитку;

удосконалено:

- методологічний підхід до визначення складу критеріїв оцінки ефективності діяльності підприємств овочівництва шляхом поєднання показників економічної та енергетичної ефективності виробництва з урахуванням рівня розвитку економічного потенціалу виробників;

- концептуальна модель еволюції економічних інтересів підприємств овочівництва шляхом формалізації їх вимог до обґрунтованого рівня економічної ефективності діяльності в контексті забезпечення розширеного відтворення;

- організаційно-економічні засади стратегічного управління ефективністю діяльності підприємств овочівництва, які ґрунтуються на принципах забезпечення стабільного розвитку виробничого потенціалу вказаних підприємств, а також обґрунтованій типології стратегій підвищення рівня економічної ефективності;

дістали подальший розвиток:

- понятійно-категоріальний апарат економічної науки у частині трактування поняття «організаційно-економічний механізм управління ефективністю», яке ґрунтується на синтетичному підході щодо поєднання суб'єктів, об'єктів, інструментів та важелів впливу керуючої системи на керовану в контексті підвищення рівня ефективності функціонування останньої;

- обґрунтування напрямів інституційного впливу на рівень економічної ефективності діяльності підприємств овочівництва шляхом порівняльного аналізу впливу заходів державного регулювання, удосконалення інфраструктурного забезпечення, а також деформації систем ринкового розподілу на економічну ефективність виробництва та реалізації продукції овочівництва;

- формалізація тенденцій виробництва та споживання продукції овочівництва на основі визначення особливостей формування пропозиції на цільових ринках, а також оцінки динаміки структури виробництва овочів різними категоріями виробників та збільшення частки суспільного сектора в загальних обсягах;

- обґрунтування стратегічні напрями розвитку підприємств-виробників продукції овочівництва на основі підвищення рівня екологічності виробництва та змін в ціновому позиціонуванні окремих видів продукції на цільових ринках збуту.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретико-методологічних, методичних та практичних розробок і пропозицій у діяльності аграрних підприємств при формуванні систем управління ефективністю виробництва та реалізації овочів. Запропонований підхід до визначення складу критеріїв оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств-виробників овочів шляхом поєднання показників економічної та енергетичної ефективності виробництва з урахуванням рівня розвитку економічного потенціалу представляє практичну цінність для підприємств галузі. Комплекс організаційно-економічних заходів, спрямованих на підвищення рентабельності виробництва та реалізації овочевої продукції, в т.ч., з використанням органічних технологій використовується при плануванні та коригуванні перспектив розвитку галузі овочівництва.

Результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації, що містяться у роботі схвалені та використовуються як складові реалізації "Комплексної програми розвитку сільського господарства Харківської області у 2006-2010 рр. та на період до 2015 р." та "Комплексної програми інноваційно-інвестиційного розвитку АПВ Харківської області у 2011-2015 рр. та на період до 2020 р." (довідка № 01-96/207 від 10.2013 р.); у практичній діяльності Департаменту агропромислового розвитку Кіровоградської обласної державної адміністрації (довідка № 01-74/386 від 13.11.2013 р.), Управління агропромислового розвитку Кегичівської районної державної адміністрації Харківської області (довідка № 812/01-31 від 29.10.2013 р.), Управління агропромислового розвитку Петрівської районної державної адміністрації

Кіровоградської області (довідка № 659/01-47 від 05.11.2013 р.), ТОВ АФ "Прогрес" Вовчанського району Харківської області (довідка № 106 від 23.10.2013 р.), ТОВ "Слав'янське-5" Вовчанського району Харківської області (довідка № 211 від 02.10.2013 р.), СТОВ "Довжик" Золочівського району Харківської області, ФГ "Степок" Буринського району Сумської області (довідка № 59, від 05.09.2013 р.), ФГ "Малина" Петрівського району Кіровоградської області (довідка № 25.09.2013 р.); у науково-дослідній діяльності Інституту овочівництва і баштанництва НААН України (довідка № 0822-16/02 від 26.12.2012 р.), у навчальному процесі Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (довідка № 01-828 від 14.10.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового дослідження автора. Результати дисертаційного дослідження, що складають його наукову новизну, виносяться на захист, теоретичні обґрунтування, прикладні розробки, висновки, пропозиції та рекомендації отримані автором самостійно. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли відображення в одноосібних публікаціях. З публікацій, виконаних у співавторстві, в дисертації використані лише ті положення та наукові результати, які належать безпосередньо дисертанту.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, форумах та семінарах, а саме: IV Міжнародному Форумі молодих вчених „Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи” (м. Харків, 2010 р.); II Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції „Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи” (м. Харків, 2011 р.); XV Международной научно-производственной конференции „Проблемы сельскохозяйственного производства на современном этапе и пути их решения” (г. Белгород, 2011 г.); III Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції „Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи”, присвяченій 15-річчю ННІ бізнесу та менеджменту (м. Харків, 2012 р.); П'ятій Міжнародній науково-практичній конференції „Ринкова трансформація національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики” (м. Полтава, 2013 р.); IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції „Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи”, (м. Харків, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції „Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу та фінансів в агропромисловому виробництві України” (м. Харків, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції „Економічний розвиток України в сучасному просторі і часі”, присвяченій видатному ученому-економісту О.Г. Ліберману (м. Харків, 2013 р.); Международной заочной научно-практической конференции „Наука и образование в жизни современного общества” (Россия, г. Тамбов, 2013 г.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 37 наукових працях загальним обсягом 34,74 ум. друк. арк., з них

27 одноосібних, в тому числі, одна одноосібна монографія (20,25 ум. друк. арк.) та 3 монографії у співавторстві (автору належать 2,74 ум. друк. арк.), 22 статті (11,69 ум. друк. арк.) у наукових фахових виданнях з економічних наук, у тому числі у зарубіжних наукових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота викладена на 289 сторінках, у тому числі основного тексту – 263 сторінки, складається зі вступу, п'яти розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних літературних джерел, який поєднує 257 найменувань. Дисертація містить 18 таблиць і 13 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретичні засади формування та функціонування організаційно-економічного механізму управління ефективністю підприємств-виробників овочів» узагальнено та поглиблено економічну сутність категорій «сталий розвиток», «організаційно-економічний механізм» стосовно суб'єктів сільськогосподарського виробництва, визначено та проаналізовано особливості формування та функціонування організаційно-економічного механізму стабілізації розвитку підприємств-виробників продукції овочівництва на основі запропонованих та обґрунтованих методичних підходів до стратегії стабілізації їх з урахуванням економічних, екологічних та соціальних аспектів.

Доведено, що категорія «організаційно-економічний механізм» є складною та багатогранною та набуває пріоритетного значення в усіх сферах економічної діяльності. Не є виключенням аграрний сектор вітчизняної економіки та його продуктивні сектори.

Аналіз наукових здобутків численних вітчизняних та зарубіжних дослідників дозволили дійти висновку, що наразі не існує цілісної концепції організаційно-економічного механізму розвитку суб'єктів економічних відносин. Пріоритетність інноваційно-інвестиційної моделі розвитку суттєво деформує перелік факторів, елементів, суб'єктів, інструментів, важелів та засобів впливу на економічні процеси в аграрному виробництві, зробивши організаційно-економічний механізм розвитку, насправді, відкритою системою, яка не втрачаючи ознак системності має збалансовуватися в інтересах суб'єктів, від яких залежить, власне, економічне зростання.

Зважаючи на системний характер організаційно-економічного механізму, який доводиться змістовим наповненням його як економічної категорії, а отже наявністю певних системоутворюючих та системозначимих характеристик, протікання процесів розвитку повинно відповідати певним принципам, імплементація яких має формувати закономірності та визначати періодизацію змін в діяльності суб'єктів економічних відносин. В даному контексті необхідно визначитись з тлумаченнями категорій «система» з огляду на її характеристики та «організаційно-економічний механізм» з огляду на її зміст та умови формування і функціонування.

Сучасна економіка базується на формуванні конкурентоспроможного середовища, основу якого становить застосування ефективного механізму економічного розвитку. Тому галузеві господарсько-економічні відносини потребують формування системи координації діяльності економічних суб'єктів у рамках сформованого інституціонального середовища. Саме відповідні спеціалізовані механізми дозволяють здійснити ринкове саморегулювання конкуренції. Механізм економічного розвитку є багатоплановим, багатоаспектним, його зміст досліджується вітчизняними та зарубіжними науковцями з точки зору теоретичного та галузевого рівнів. Узагальнення теоретичних концепцій формування та функціонування організаційно-економічного механізму стабільного розвитку аграрних підприємств свідчить, що його дослідження необхідно здійснювати на основі синтезу різних теорій. Відповідно до цього основними методологічними принципами дослідження є: розгляд механізму не лише як економічні взаємовідносини між виробниками овочів та їх споживачами, але й через призму впливу на навколишнє середовище та соціальні наслідки життєдіяльності сільського населення.

Встановлено взаємозв'язок категорій „організаційно-економічний механізм” та „стабільний розвиток”. Доведено, що економічний розвиток аграрного підприємства безпосередньо пов'язаний із необхідністю сприяння підвищенню соціально-економічної ефективності у конкретних цільових ринках адже він забезпечує організаційну, координаційну, захисну, інноваційну, інституціональну діяльність підприємств. Головне завдання економічного розвитку аграрного виробництва в країні, ми розглядаємо як стабілізацію розвитку галузі; підвищення рівня продовольчої безпеки та формування умов для максимальної продовольчої незалежності.

За нашими дослідженнями, держава відіграє роль координатора та визначає напрямки стабільного розвитку організаційно-економічного механізму підприємств-виробників овочів. Принципи «ринковості» й конкурентоспроможності та державне регулювання повинні одночасно впливати та сприяти підвищенню ефективності діяльності підприємств овочівництва для забезпечення балансу їх інтересів та споживачів продукції, бо саме через економічні інтереси можна створити умови для подальшого розвитку аграрної сфери виробництва. А це створюватиме умови для забезпечення суспільства дешевим продовольством.

Серед таких умов нами визначено такі, як: поступове наближення доходів та витрат у агропродовольчому виробництві; формування демонополізованих каналів збуту продукції; формування та ефективного використання ринкових важелів для розвитку аграрного виробництва; запровадження дієвих компенсаційних механізмів на усіх ланках аграрного виробництва; забезпечення міжгалузевого обміну на еквівалентних засадах; обмеження впливу посередників та інших суб'єктів ринкової інфраструктури на процеси ціноутворення.

Мотивація праці повинна відігравати важливу роль головного чинника ефективності аграрного бізнесу, що дозволяє не лише створити умови для розширеного відтворення на підприємстві а й сприяти проведенню власних

дослідницьких заходів та запроваджувати інновації, що пропонуються науково-дослідними установами. Пріоритетного значення у формуванні організаційно-економічного механізму розвитку підприємств набуває створення такої моделі відносин, яка би враховувала національні особливості ведення аграрного виробництва; культурні та соціальні умови життя сільських жителів; ресурсний потенціал у пріоритетних галузях агропродовольчої сфери та забезпечувала би задоволення потреб всіх учасників аграрних відносин. Виходячи із запропонованого нами визначення економічного розвитку структура організаційно-економічного механізму сталого розвитку аграрних підприємств повинна бути визначеною у зв'язку з конкретними операторами ринку через їх економічні інтереси. Так системність механізму розвитку підприємства на мікрорівні полягає у збалансуванні виробничої, управлінської, дослідної компоненти, що відіграють провідну роль у його функціонуванні (рис.1). Комерційну ж компоненту, що пов'язана із інформаційною (маркетинговою) компонентами слід розглядати як складову інструментарію реалізації збутової політики підприємства.

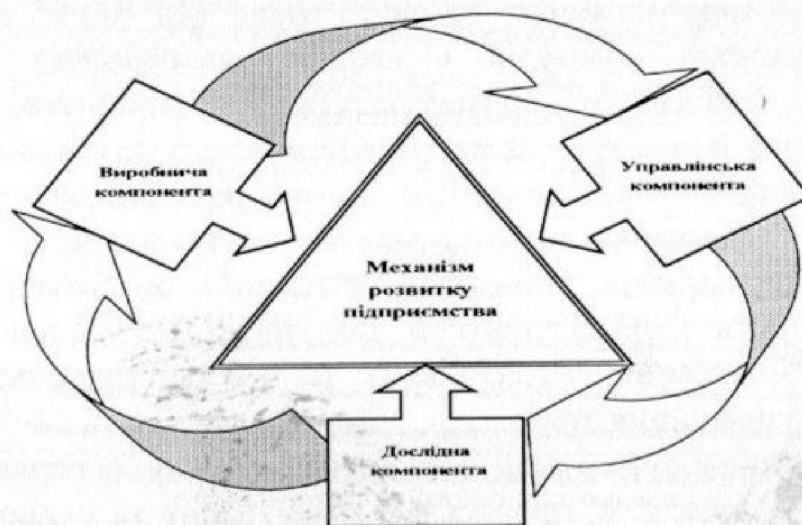

Рис. 1. Системність механізму розвитку підприємства на мікрорівні.

Дослідження економічного розвитку підприємства, як системи, передбачає розгляд таких його атрибутів: системоутворюючих факторів, системно-значимих та системно-визначених властивостей елементів. Зважаючи на те, що основою організаційно-економічного механізму виробництва продукції є взаємопов'язані між собою економічними інтересами суб'єкти ринку, що формують у процесі діяльності виробничу, дослідну та управлінську стратегію, при дослідженні економічного розвитку підприємств необхідно враховувати динамізм внутрішнього середовища його та його структурних елементів. Динамічність процесів розвитку підприємства, структурні, кількісні та функціональні зміни у діяльності структурних елементів підприємства впливають на формування та ефективне використання потенціалу підприємства, економічну ефективність виробництва та реалізації продукції, що

було доведено при розгляді аналітичних матеріалів відносно організаційно-економічного механізму підприємств-виробників овочевої продукції. Актуалізація глобальних процесів і глобальних проблем в світі вимагає неухильного формування на підприємствах такого механізму, що дозволив би в умовах тяжіння до розвитку в контексті економічної, соціальної та екологічної складової, здійснювати стабільний розвиток.

Враховуючи багатофакторність організаційно-економічного механізму стабільного розвитку аграрних підприємств пропонуємо до складу факторів мікросередовища, крім типу відтворення та маркетингової політики, віднести виробничу, фінансову та кадрову політику. При чому виробнича політика підприємства може бути класифікована як активний фактор внаслідок її первинності по відношенню до інших видів діяльності та можливість створення доданої вартості. Саме вона формує надходження коштів і визначає інші види політики підприємства, таких як збутова, фінансова. Належність аграрних підприємств переважно до техніко-технологічного типу сприяє висновку про визначальну роль виробничих підрозділів.

У визначенні категорії «організаційно-економічний механізм», ми підтримуємо наукову позицію, згідно з якою він являє собою сукупність економічних важелів, стимулів і заходів, спрямованих на забезпечення динамічного та стабільного розвитку аграрних підприємств, який ґрунтується на поєднанні чинників мікро- та макроекономічного середовища з урахуванням елементів державного управління. Для нього характерними є такі принципи як: комплексність; адаптивність, гнучкість; оптимальність співвідношення державного регулювання та самоуправління організаційно-виробничими процесами; єдність стратегічного й поточного регулювання; максимальне використання фінансових, матеріальних та інтелектуальних; регулярність та безперервність управління тощо.

Організаційно-економічний механізм розвитку аграрного підприємства представлений на рис. 2. У процесі функціонування та економічного розвитку підприємство взаємодіє з великою кількістю суб'єктів, серед яких необхідно виокремити такі як: безпосередньо підприємства, державні органи та суб'єкти інфраструктури ринку, споживачі.

Об'єктивна необхідність поєднання економічної складової з організаційними заходами сприяє визначенню факторів впливу внутрішнього середовища, які у контексті необхідності вирішення соціо-економічних та екологічних проблем сприяють підвищенню ефективності функціонування підприємства в умовах економічного розвитку. Розглядаючи економічне зростання в аспекті неможливості постійного використання непоновлюваних природних ресурсів та джерел енергії, а також спираючись на закони діалектики, для вирішення даної проблеми вважаємо доцільним об'єднання різних підходів на основі системності економічних, екологічних та соціальних цілей діяльності суб'єктів господарських відносин.

Ми поділяємо думку, що категорія «сталий розвиток» належить до тих, що визначають подальші дослідження та виступають основою для побудови нових знань, сприяють застосуванню більш об'єктивних підходів щодо

розгляду означених питань. Так стратегія розвитку виробничої сфери залежить і одночасно впливає на маркетингову, соціальну, фінансову, управлінську, кадрову та ін. А соціальна визначає забезпечення ефективного використання виробничого потенціалу через наявність трудових ресурсів, формування мотиваційного механізму до високоякісної та продуктивної праці, дослідницької та інноваційної роботи. Глобальна продовольча проблема примушує до пошуку шляхів її вирішення через ефективне використання потенціалу країн, які за теперішніх умов не мають такої можливості.

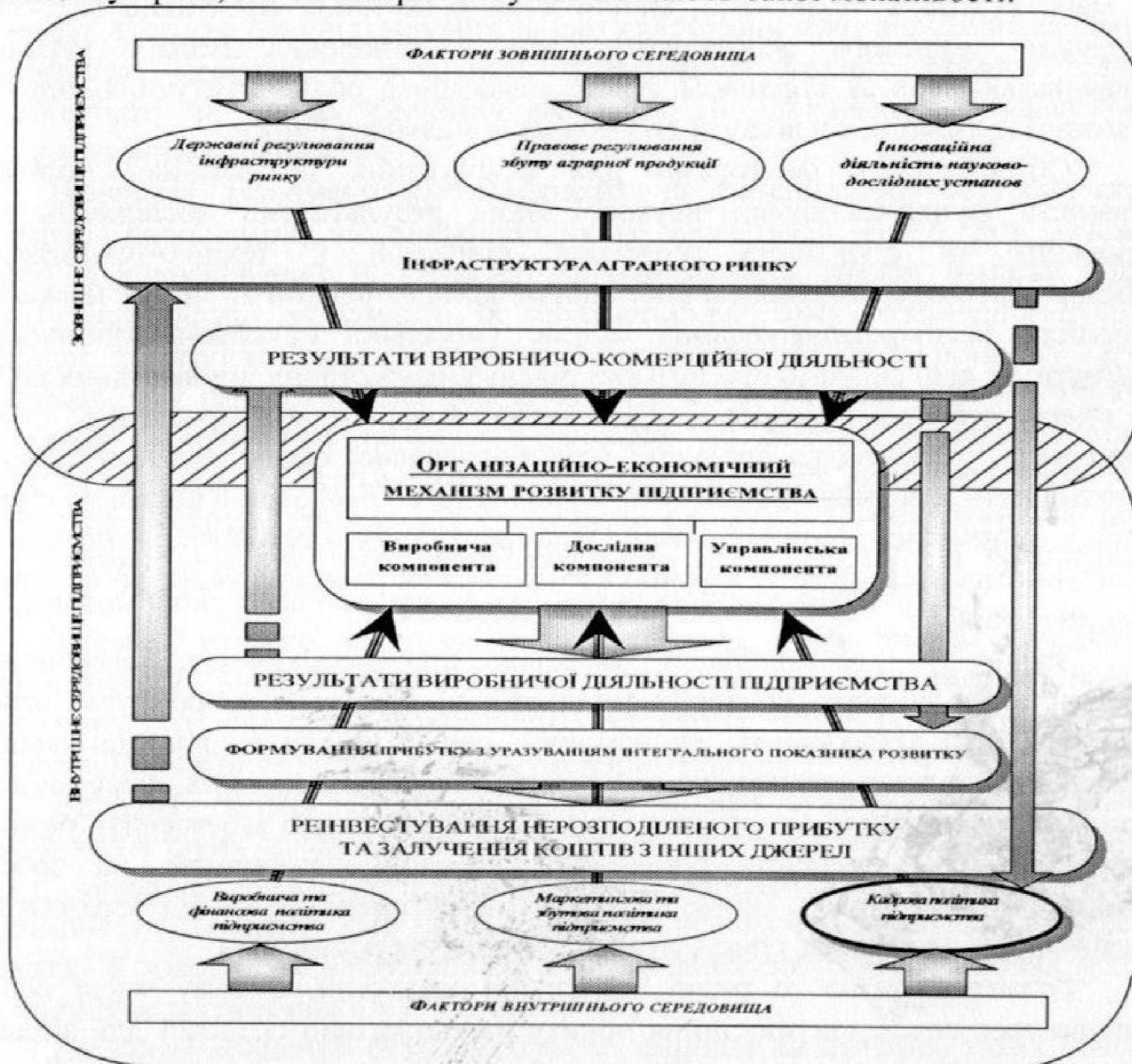

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм розвитку аграрного підприємства

Тому на макрорівні необхідно забезпечувати такі умови, що враховують наслідки збільшення обсягів виробництва та рівня використання природних, матеріальних та трудових ресурсів.

З огляду на підприємство як цілісну, відкриту, збалансовану систему, що має свою організаційно-економічну структуру і поєднує в собі економічні інтереси власників, найманих працівників, держави, споживачів та постачальників необхідних ресурсів, ми розглядаємо стабільний економічний розвиток як гармонізований, збалансований розвиток всіх напрямків діяльності людини у

системі економічних, соціальних та екологічних взаємовідносин за умов постійності структурних пропорцій.

Внаслідок лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, розвитку інтеграційних процесів в світі, важлива роль відведена інноваційному розвитку галузей економіки. Активний розвиток нових форм міжнародного трансферу є основою якісної модернізації української економіки в цілому, та збільшення обсягів та диверсифікації виробництва овочів зокрема. Наразі перед суб'єктами агропромислової сфери стоїть завдання впровадження якісно нових управлінських та маркетингових технологій, метою яких є не лише ефективне виробництво продукції широкого асортименту, але й створення іміджу українських товаровиробників за кордоном. Проте недооцінка ролі інститутів перешкоджає адаптації іноземних технологій до умов національного ринку.

Об'єктивними факторами для формування інноваційної політики є наявність фундаментальної наукової бази, результатами досліджень якої є створення та практична реалізація інновацій у техніко-технологічному забезпеченні, селекції, біологічних систем захисту рослин та ін. Не зважаючи на наявність висококваліфікованих кадрів, унікальної науково-виробничої бази, статистичні дані свідчать про низький рівень використання інноваційних розробок у сфері агропромислового виробництва України. Використання сучасних технологій виробництва продукції агропродовольчої сфери дозволяє підвищити ефективність аграрних підприємств, а виробництво екологічно чистої продукції на основі органічних, біодинамічних, альтернативних технологій - поєднати всі складові сталого розвитку, взаємно узгодити їх та рекомендувати до практичного використання.

Згідно з цим зроблено висновок про необхідність визначення та використання системи критеріїв (індикаторів) ефективного розвитку аграрних підприємств з урахуванням економічної, соціальної та екологічної складової. Вважаємо, що таким показником не може бути додана вартість, адже на перших етапах запровадження органічних технологій не можливо забезпечити розширене відтворення, підвищення рівня інтенсифікації виробництва та зростання економічних показників. Проте після перехідного періоду, як підтверджує досвід органічних підприємств, спостерігається зростання показників.

Розвиток світового ринку органічної продукції, в тому числі овочевої, відбувається внаслідок зростання попиту на екологічно безпечні для людини та навколишнього середовища технологічні процеси та продукцію. В основі органічного сільського господарства лежить принцип використання локально-специфічної родючості ґрунтів як ключового елементу ефективного виробництва, адаптивний потенціал рослин, ландшафтів. Обмеження застосування хімічних добрив, пестицидів, стимуляторів росту та дозрівання; проведення необхідних агротехнологічних заходів дозволяють дотримуватися принципів, обумовлених місцевими соціально-економічними, кліматичними та історико-культурними особливостями.

У другому розділі «Критерії підвищення ефективності діяльності підприємств-виробників продукції овочівництва та напрями стабілізації їх розвитку» визначено сучасні методологічні засади досліджень стабільності розвитку аграрних підприємств, розроблено класифікацію критеріїв стабільності

розвитку підприємств-виробників продукції овочівництва, запропоновано методичний підхід до оцінки стабільності розвитку підприємств-виробників овочів з урахуванням економічної ефективності, екологічності та соціальних наслідків.

Проблеми сталого розвитку економіки країни вимагають виявлення причин низьких темпів економічного розвитку суб'єктів господарювання в аграрній сфері виробництва та наявного потенціалу розвитку національної економіки. З цих позицій національна економіка України повинна бути стійкою до впливу ззовні, цілісною, здатною самовідтворення та самоорганізації при вирішенні соціально-економічних проблем. Необхідність формування стратегії сталого розвитку визначається не лише економічними, але й соціальними, екологічними передумовами та причинами.

Наявність різноманітних природних та матеріальних ресурсів сприяє орієнтації виробництва на використання їх достатньою мірою, без обмежень. Проте непоновлюваний їх характер та обмеженість запасів вимагає пошуку шляхів для більш економічного їх використання. Тому визначення сучасних домінант, стратегічних засад та перспективних напрямів сталого розвитку України в глобальному середовищі на основі аналізу й оцінки саме новітніх наукових концепцій економічного розвитку відповідно до світових концепцій сталого розвитку і наявного стратегічного потенціалу держави, що визначається наявністю природних ресурсів, соціальною складовою, екологічною безпекою. Це сприяє формуванню висновку про неоднозначність такої стратегії, її специфіки та особливості щодо можливостей та механізмів запровадження її.

Модель сталого або стійкого розвитку є системою інтегрованих компонентів, їх відносин і зв'язків, що відображають основний зміст процесів збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку як основи організаційно-економічного механізму підприємства.

Виходячи з переліку вихідних умов модель сталого розвитку повинна складатися з таких основних положень: провідне місце в моделі повинні займати люди; охорона довкілля повинна стати невід'ємною складовою процесу економічного розвитку; ліквідація соціальної нерівності, формування потреби у розвитку й збереженні навколишнього середовища; застосування нових моделей виробництва та споживання.

Еволюція концепції сталого розвитку сприяла визначенню таких основних стратегічних тенденцій, які базуються на запровадженні енерго- та ресурсозберігаючих технологій. Техногенний тип економічного розвитку агропромислової сфери та рівень антропогенного навантаження на природу наблизилося до граничної межі її екологічної стійкості. Для оновлення ціннісних орієнтирів сталого розвитку необхідні інноваційні підходи, що вимагають формування передумов, які базуються на загальнодержавних і регіональних особливостях напрямів і засобів забезпечення вибору шляхів розв'язання питань сталого розвитку аграрного виробництва як системи.

Щодо запровадження певних індикаторів та критеріїв сталого розвитку, ми приєднуємося до думки, що перспективним є запровадження єдиної системи моніторингу сталого розвитку у світі. Необхідно розвивати нормативне забезпечення стратегії сталого розвитку на основі інтегрування регіональних

стратегій України з аналогічною політикою Організації економічного співробітництва і розвитку.

Теорія фінансового менеджменту трактує стабільний розвиток підприємства на основі збалансованого поєднання трьох ключових критеріїв, а саме: фінансової стійкості, ліквідності та ефективності діяльності. Втім вважаємо, що дієздатна концепція сталого розвитку має базуватися на розширеній системі критеріїв за рахунок дотримання на підприємстві умов соціального розвитку та захисту навколишнього середовища. В рамках вказаної концепції сталого розвитку важливе значення мають механізми взаємодії збалансованих складових та критеріїв, тому множинність цілей і задач пояснюється потребою в орієнтації підприємства у довгостроковому періоді на задоволення потреб та викликів цільових ринків. Вважаємо, що лише поєднання трьох складових концепції у практичній діяльності аграрного підприємства-виробника овочів передбачає підтримку поступового стабільного зростання частки ринку та обсягів реалізації продукції при збереженні та поступовому зростанні рівня економічної ефективності. Соціальна складова концепції передбачає не лише низку заходів, пов'язаних із розвитком людського капіталу підприємства, збереженням його продуктивного потенціалу, надання можливостей професійного розвитку, але й підтримання іміджу виробника екологічно чистої продукції.

Результатом ефективної реалізації механізму взаємодії економічної та соціальної складової є досягнення справедливості у розподілі отриманих доходів та можливості прийнятті участі у прийнятті управлінських рішень на підприємстві. Взаємодія соціальної та екологічної складової сприяє появі важливого чинника виробництва – соціального капіталу, збільшення ринкової цінності якого відбувається за рахунок інвестування підприємством у соціальний розвиток.

Екологічна складова стабільного розвитку підприємств-виробників овочів передбачає забезпечення цілісності агробіологічних ландшафтів та екосистем, впливаючи на стабільність всієї біосфери. Розглядаючи стабільний розвиток як управлінську філософію, аграрні підприємства повинні формувати стратегію розвитку на основі: об'єднання довгострокових економічних, соціальних та екологічних складових для досягнення конкурентоспроможності та підтримання сформованого іміджу; ведення фінансової діяльності на принципах прозорості, відкритості та зрозумілості; збутової діяльності щодо продукції широкого асортименту, в тому числі маловідомих та малопоширених овочів; створення власних збутових мереж або розвиток державного стимулювання збутових структур для екологічно чистої продукції; управління трудовими ресурсами та формування мотиваційного механізму їх ефективної праці в умовах використання їх високопродуктивного потенціалу та створення адекватної системи заохочення.

Необхідність змін у ключових елементах управління ефективністю підприємств овочівництва сприяє формуванню нових підходів до визначення мети їх діяльності та методи досягнення. Так, обов'язковою є соціальна відповідальність за прийняті рішення не лише на рівні підприємства, а й на рівні споживачів продукції. У контексті даного мають бути запроваджені моделі управління, що орієнтовані не лише на акціонерів та власників капіталу. На основі високих фінансових результатів зареєстрованих органічних аграрних підприємств

нами зроблено висновок, що повноаспектна імплементація концепції сталого розвитку сприяє довгостроковій ринковій цінності підприємств.

Нами запропоновано класифікацію критеріїв стабільності розвитку підприємств-виробників овочів, підґрунтям якої є наукові розробки, що базуються на висновку про концепцію сталого розвитку як новітньої парадигми на стадії еволюційного формування та теоретичного, методологічного, методичного обґрунтування. Вважаємо, що формування системи критеріїв доцільно проводити на основі оцінних індикаторів та індексів, таких як фондові індекси Доу-Джонса зі стійкого розвитку DJSI та DJSISTOXX. Наразі існує декілька індексів для компаній, що працюють на засадах соціальної відповідальності та стійкого розвитку. Вважаємо, що класифікація критеріїв оцінки стабільного розвитку підприємств-виробників овочів повинна бути представлена таким чином (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії стабільності розвитку підприємств-виробників продукції овочівництва

Складова стабільного розвитку	Показник	Сфера діяльності, що оцінюється	Критерій
Економічна	Середня врожайність овочевих культур за 5-7 років, ц/га	Виробництво	Для коренеплодів, цибулі ріпки – більше 200; для капусти – 300; помідорів – 350; перцю солодкого – 250; огірків – 120 ц/га
	Рівень рентабельності, %	Фінансування	Не менше 25 %
	Коефіцієнт фінансової незалежності		0,5 і більше
	Загальна ліквідність підприємства		1-2 і більше
	Показники фінансової стабільності		1 і більше
	Рівень товарності продукції, %	Маркетинг	90 %
	Асортимент овочевих культур		Більше 10
	Витрати на інноваційну та дослідну діяльність, тис. грн.	Інновації та дослідження	10 %
Сортовий та гібридний асортимент овочевих культур	Маркетинг	В залежності від видів призначення кожної культури для використання у свіжому, сушеному, квашеному, соленому, консервованому, замороженому видах	
Екологічна	Частка використання хімічних речовин у технологічних процесах, %	Виробництво	10 %
	Питома вага посівів сидератів, %		25 %
	Питома вага площі під парами, %		20 %
	Питома вага площі під олійними культурами, %		10 %
	Витрати на проведення екологічних заходів, грн.	Фінансування	10 %
	Витрати техногенної на виробництво продукції, енергії ГДж/га	Виробництво	20 ГДж/га
	Застосування науково обґрунтованих сівозмін, %		90 %
	Частка території під ґрунтозахисними заходами, %		10 %
Частка екологічно чистої продукції, %	Маркетинг	40 %	
Соціальна	Витрати на соціальну діяльність, %	Фінансування	Благоустрій території підприємства та населеного пункту
	Витрати на стимулювання працівників, %		10 %
	Наявність соціальної інфраструктури	Соціально-культурний розвиток	Заклади громадського харчування, дитячий садок, заклади відпочинку
	Продуктивність праці, тис. грн / особу	Виробництво	80-120 тис. грн / особу

Важливим результатом дослідження тенденцій сталого розвитку аграрних виробників є пошук його проєктивної моделі, що полягає у формуванні

політики перекладання концептуальних ідей сталого розвитку у практичну площину діяльності аграрних суб'єктів господарювання. На наш погляд, система критеріїв ефективності повинна бути доповнена такими показниками, як: екологічна та соціальна ефективність.

На відміну від існуючих показників екологічної ефективності, пропонуємо розраховувати його через співвідношення між навантаженням на природне середовище у процесі виробничої діяльності підприємства та критерієм межі екологічної безпеки. Таким критерієм виступає гранична межа техногенних витрат на одиницю площі у розмірі 20 ГДж/га. При перевищенні даної межі відбувається руйнація екологічного середовища. Розрахунки даного показнику для підприємств галузі овочівництва дозволяють зробити висновок про перевищення витрат даного критерію мінімум на 13-25 %. Розглядаючи у якості верхньої межі екологічності критерій, що дорівнює 1, слід зазначити, що у підприємствах овочівництва Харківської області він дорівнював 1,13-1,45 (СТОВ «Довжик», СВК «Витязь», ТОВ «Юпітер»), а в окремих випадках перевищував навіть 1,8 (Харківська овочева фабрика, Зміївська овочева фабрика). Це пояснюється застосуванням високо інтенсивних технологій та надмірною хімізацією виробництва. Відповідно показники економічної та екологічної ефективності мають обернену залежність та свідчать про негативний вплив виробничих процесів на природне середовище. Проте показники діяльності органічних підприємств вказують на можливість їх ефективного функціонування в екологічних межах.

Високий агроекологічний потенціал України на світовому ринку має можливість до реалізації не зважаючи на необхідність тривалого та затратного перехідного періоду. Аналіз виробничо-збутової діяльності вітчизняних підприємств свідчить про їх численні перепони, серед яких труднощі продажу органічної продукції та забезпечення її якісних характеристик без застосування хімічних речовин в умовах відсутності власних овочесховищ. Досвід органічних аграрних підприємств України, зокрема виробників органічних овочів сприяє висновку про наявність значних потенційних можливостей до підвищення ефективності їх діяльності, що має бути забезпечено застосуванням відповідних технологічних процесів на протязі тривалого часу. А використання високоврожайних сортів та гібридів овочевих культур, розширення їх асортименту сприяють формуванню конкурентних переваг шляхом пропозиції на ринок маловідомих та малопоширених культур та застосування відповідних стратегій ринкової поведінки виробників.

У третьому розділі «Сучасні особливості функціонування та розвитку ринку овочевої продукції та економічна ефективність діяльності його суб'єктів» окреслено тенденції виробництва та споживання овочевої продукції в Україні, визначено та проаналізовано структурні та інфраструктурні особливості цільових ринків збуту овочевої продукції та особливості збутової діяльності підприємств-виробників овочів.

Ринок овочевої продукції слід розглядати як систему установ, методів, інструментів, технологій і ресурсів, головною метою якої є управління виробництвом та збутом, сферами переробки та зберігання овочевої продукції

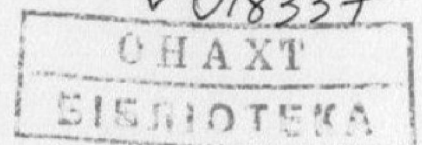
на основі координації обмінних процесів зі споживачами продукції та поставниками необхідних ресурсів з метою задоволення споживчих потреб населення та реалізації економічного потенціалу виробників. В сучасних умовах розвитку інтеграційних зв'язків України та загальносвітових тенденцій глобалізації, таке визначення ринку сприяє не лише розгляду виробничої стратегії діяльності виробників овочів, але й соціальних проблем.

В основі дієвого механізму функціонування овочевого ринку, а значить і високої ефективності виробників овочів лежать загальні принципи аграрного ринку з урахуванням особливостей галузі. Так розвиток овочевого ринку не можливий без врахування тенденцій зміни обсягів попиту та пропозиції, розширення асортименту, що відбувається при активній співпраці із науково-дослідними установами, які щорічно пропонують широкий перелік сучасних сортів та гібридів із відповідною агротехнікою вирощування. Таким чином, зональна спеціалізація на певних видах овочевих культур з урахуванням регіонів районування дозволяє не лише розширити асортимент пропозиції, але і здійснювати ефективне виробництво на науково обґрунтованих засадах. Підтримання стабільного попиту на овочеву продукцію, збільшення пропозиції, привернення уваги комерційних структур до її зберігання та реалізації дають підстави до висновку про можливості використання потенціалу овочевої галузі.

Процеси формування та функціонування овочевого ринку носять загострений характер та мають свої особливості, які співпадають з особливостями формування та функціонування загальнонаціонального агропродовольчого ринку (сезонність пропозиції; залежність від ресурсного потенціалу; нееластичність попиту; соціально-демографічні особливості) та мають специфічний характер (висока трудоемність виробництва; технологічні відмінності; відсутність монокультури; короткий термін зберігання; низька ефективність формування пропозиції; спонтанний характер формування ринку; обмеженість просування продукції; низький рівень товарності).

У системі ринків агропродовольчої продукції овочевий ринок представлений в якості самостійної складової на основі розглянутих теоретико-методологічних засад розвитку та особливостей практичної реалізації. Перехід від державно-регульованої системи розподілу овочевої продукції і сировини до сучасного ринку на основі нових методів ціноутворення об'єктивно став стимулом створення різноманітних структур, функціональним навантаженням яких є формування попиту, а також системи ефективних каналів просування. Особливістю його є надходження кінцевої продукції до споживача в трьох основних формах: свіжою без переробки (продукція відкритого та закритого ґрунту), після переробки та як продукція громадського харчування. Серед методів реалізації овочевої продукції виділяються дві основні групи: заготівля для подальшого перепродажу та переробки і безпосередньо реалізація споживачам.

Безперечно, розвиток овочевого ринку повинен базуватися на загальних принципах функціонування аграрного ринку економіки, яка зорієнтована на забезпечення продовольчої безпеки країни на основі сталого зростання. Даний ринок відрізняється значною диференціацією в регіональному споживанні в

залежності від величини доходів на душу населення, дії інших чинників та характеризується коливаннями обсягів пропозиції. В зв'язку з цим виникла необхідність оцінки змін у структурі виробництва по категоріях господарств та окремих видах овочевої продукції, сталості врожаю та валових зборів, що мають вирішальне значення для формування не тільки кількісної, але й якісної та асортиментної пропозиції.

Процеси розвитку підприємств, функціональні зміни у діяльності їх структурних елементів впливають на формування та ефективне використання потенціалу, економічну ефективність виробництва та реалізації продукції, що було нами доведено при розгляді аналітичних матеріалів відносно функціонування організаційно-економічного механізму підприємств-виробників продукції овочівництва. Формування та функціонування механізму стабілізації розвитку підприємств овочівницького напрямку знаходиться під впливом позитивних та негативних факторів зовнішнього та внутрішнього економічного середовища, що представлені на рис. 3.

Так згідно даних Державної служби статистики України, протягом останніх років валові збори овочів у господарствах всіх категорій перевищили рівень 1991 р. і становлять 10016 тис. ц. Стабілізація відбулася за рахунок зростання середньої врожайності до рівня 190 ц/га, що пояснюється поступовим виходом галузі із кризи та тяжінням населення до раціонального харчування без надмірного вживання круп'яних виробів та хліба і хлібопродуктів. За нашими дослідженнями, зростання попиту зумовлено поширенням інформації про можливості застосування у їжу нетрадиційних та мало поширених овочів: зелених культур, різних видів капусти, селери, пастернаку, спаржевої квасолі та ін. Це відбувається через формування попиту закладами громадського харчування, та внаслідок високої ціни на м'ясо та м'ясні вироби, релігійних особливостей населення, яке активно використовує овочеві культури, що багаті на рослинні білки (цвітна капуста, брокколі, шпинат), фітонциди (часник, цибуля ріпчаста, цибуля порей, крес-салат, черемша, хрін, петрушка) та ін.

За даними Київського НДІ гігієни харчування, для нормальної життєдіяльності людини потрібно 134 кг овочів, у тому числі капусти білоголової - 29 кг, томатів - 39, столових коренеплодів (моркви, буряка), огірків, цибулі ріпчастої - по 9 кг.

Вказані норми споживання наразі забезпечуються вітчизняною продукцією на 82 %, що у певному переліку культур відбувається за рахунок власного виробництва у особистих домогосподарствах населення. Так у 2012 р. у розрахунку на душу населення було спожито капусти - 26 кг, томатів - 27 кг, огірків - 7 кг, моркви - 8,5, буряків - 8 кг. Щодо споживання інших видів овочів, то їх обсяги є незбалансованими і основна частка належить кабачкам (8 кг), редису (7 кг). Замало вирощено та спожито перцю солодкого (1,4 кг), баклажанів (1,8 кг), капусти цвітної (0,8 кг), зелених та пряно-смакових культур. Зростання асортименту овочевих культур дозволяє запроваджувати науково обґрунтовані сівозміни та сформувати гнучку товарну політику у підприємствах для формування конкурентних переваг та власного цільового

ринку. Для задоволення потреб населення у овочевій продукції необхідно збільшити обсяги його виробництва, домогтися рівномірного розміщення виробництва та споживання протягом року у рекомендованому асортименті за рахунок поєднання овочівництва відкритого та закритого ґрунту, підбору відповідних сортів та гібридів із різним терміном дозрівання, тривалого зберігання та переробки шляхом замороження, сушіння, квашення, соління, консервування та маринування.

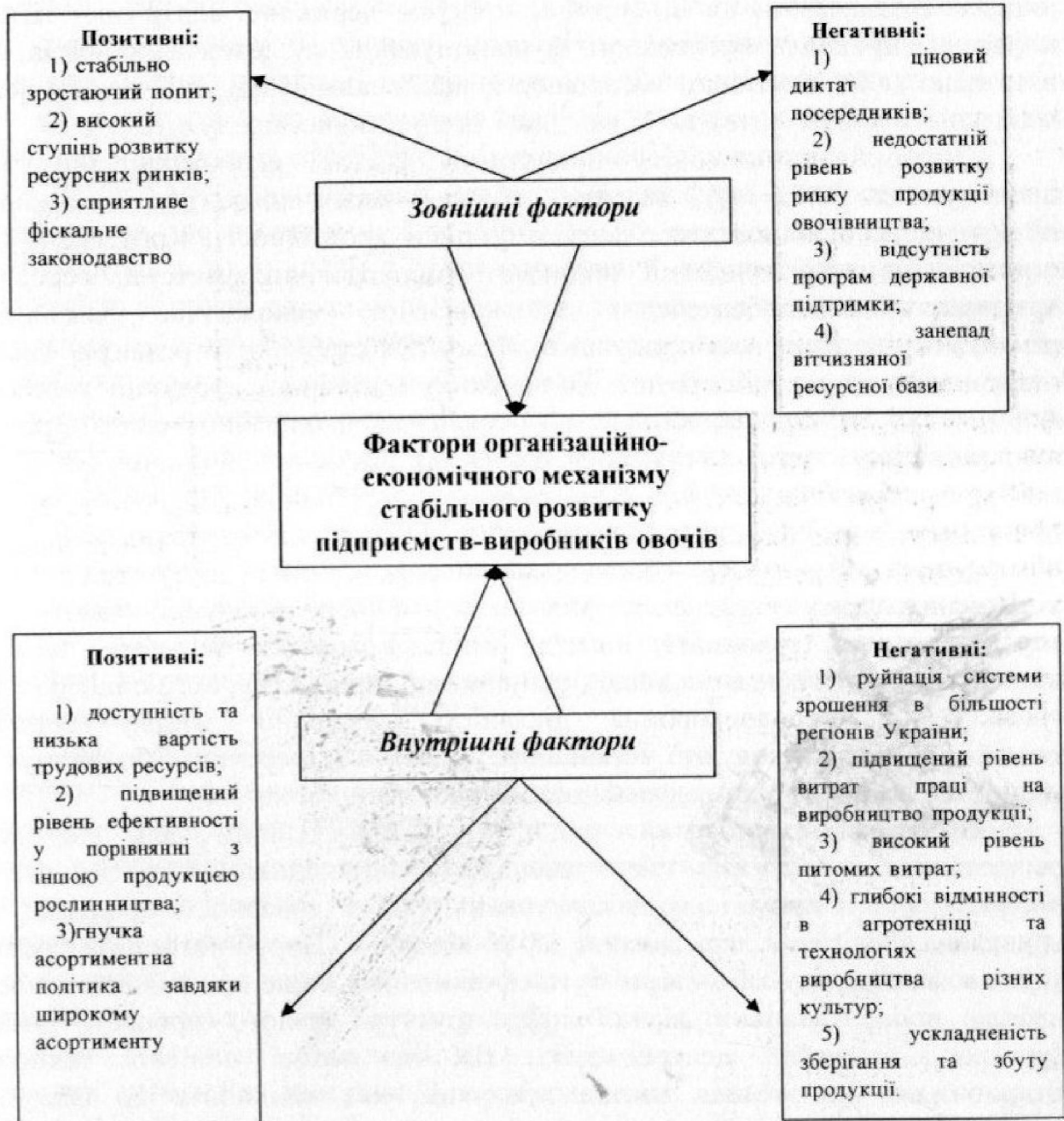

Рис. 3. Фактори впливу на організаційно-економічний механізм функціонування підприємств-виробників овочів

Зосередження овочівництва навколо великих міст і промислових центрів, в яких сконцентрована найбільша кількість споживачів та розміщені основні переробні підприємства відбувається внаслідок розвитку спеціалізованих

домогосподарств, що до 25-30 % вирощених овочів реалізують на міських ринках. Тенденції до скорочення обсягів виробництва у приміських спеціалізованих комплексах пояснюються руйнацією зв'язків із промисловими підприємствами. Відсутність збалансованої матеріально-технічної бази та ринкової інфраструктури, яка допомагає просуванню овочів до споживачів, сприяють поглибленню проблем сучасних овочівників.

Проте низка позитивних факторів дозволяє оптимістично розглядати потенціал вітчизняних виробників овочів на національному та зовнішньому ринках. Незважаючи на відсутність програм державної підтримки галузі та поодинокі приклади ефективного функціонування овочевих виробників, надію викликають їх внутрішні можливості, національні традиції та економічна доцільність виробництва такої важливої та ефективної продукції.

Виробництво овочів у приватному секторі економіки, який наразі пропонує до 86,6 % валових зборів, характеризується нестабільною ефективністю при достатньо високому рівні врожайності. Крім економічних факторів на дані тенденції впливають психологічні фактори, серед яких можливість самозабезпечення високоякісною (екологічно чистою) та різноманітною овочевою продукцією. Тому для стабільного розвитку овочевих підприємств та позиціонування їх на ринку органічної продукції корисним є формування іміджу виробників високоякісної, екологічно чистої продукції, яким довіряють споживачі і що у кінцевому результаті позначається на рівні конкурентоспроможності та прибутковості виробників. В умовах високого рівня конкуренції при відносно вузькому асортименті овочевих культур, що обмежується переважно «борщовим» набором, ціна збуту має незначні відхилення, тому вирішальне значення у виборі продукції мають якісні характеристики (зовнішній вигляд, вміст поживних речовин, технології вирощування та зберігання тощо), репутація підприємства, його соціальна роль, громадська, природоохоронна діяльність. Значення іміджу виробника екологічно чистої продукції у ринкових умовах є безперечним, бо формує його цінний стратегічний актив для маркетингової діяльності.

Вітчизняний овочевий ринок є непривабливим для державного регулювання у зв'язку із занепадом відповідних галузей харчової промисловості і громадського харчування. Рівень товарності продукції після тривалого зберігання ледь досягає 55-80 відсотків. Виробництво, переробка та збут овочевої продукції можуть бути ефективними лише при наявності повного набору всіх складових діючої інфраструктури даного процесу, розвитку фірмових технічних центрів для АПК на основі новітніх технологій. Встановлено, що велика частка продукції, яка надходить до обігу поза процедури обстеження на вміст шкідливих речовин та діючий порядок доступу на ринок містить залишки післядії пестицидів та мінеральних добрив.

Політика розвитку овочевого ринку України страждає від однобічності, внутрішньої незбалансованості, в тому числі, між виробництвом і можливостями промислової переробки і зберігання; розвитком виробничої, ринкової і соціальної інфраструктури сільських територій.

У четвертому розділі «Реалізація економічних інтересів підприємств-виробників продукції овочівництва» визначено параметри концентрації капіталу та тенденції зміни рівнів економічної ефективності виробничих та переробних підприємств овочівництва, а також підприємств сфери її обігу, окреслено характеристики механізмів формування та реалізації економічних інтересів учасників відповідних господарських ланцюгів.

Економічна ефективність діяльності підприємств-виробників овочевої продукції в ринкових умовах, в більшості випадків, обумовлена поєднанням інтересів сфер виробництва та збуту. Проте, приватний сектор виробництва не має змоги регулювати процеси економічних відносин та використовувати можливості щодо реалізації товарної продукції на вигідних умовах. Зростання цін на енергоносії та матеріально-технічні послуги та ресурси ускладнює проблему підвищення ефективності їх виробничої діяльності.

Разом з тим ринкові умови, наявність різних форм власності та організації виробництва, потребують нових підходів до вирішення наочних проблем овочівництва, в тому числі, у сфері маркетингу, інформаційного забезпечення товарної та збутової політики підприємств, з огляду на тенденції управління та ухвалення маркетингових рішень, які безпосередньо пов'язані з наявністю повної, актуальної та достовірної інформації про ємність ринку, обсяги попиту та пропозиції, потреби споживачів, конкурентне середовище та ін. Ми дійшли висновку про тісний зв'язок рівня інформаційного забезпечення діяльності підприємств-виробників овочів та ефективності їх функціонування.

Роль інформації в реалізації загальних маркетингових цілей підприємств-виробників овочів полягає в своєчасному реагуванні на зміни конкурентного середовища для задоволення потреб споживачів, в тому числі, прихованих або невизначених. Така роль є, на наш погляд "глобальною" для підприємства, звичайно, у розумінні обсягів та різноманіття видів інформації, що надходить до підприємства.

Для ефективної реалізації виробничої та маркетингової стратегії підприємства інформаційне забезпечення дозволяє здійснити ряд заходів, що одночасно формулюють його функції: своєчасно реагувати та регулювати на зміни у внутрішньому середовищі підприємства; отримати довгострокові конкурентні переваги завдяки використанню інноваційних розробок; мінімізувати виробничі та маркетингові ризики; максимально задовольнити потреби споживачів через формування асортименту з використанням найбільш традиційних культур для даного ринку; аналізувати прибутковість основних напрямів діяльності підприємства; здійснювати постійний пошук нових ринкових сегментів. Інформаційне забезпечення підприємств щодо новітніх науково-дослідних розробок дозволяє вирішувати завдання виробничо-збутового характеру: коригувати товарний асортимент шляхом вирощування сортів та гібридів овочевих культур з найбільшим попиту; мінімізувати збутові ризики за рахунок вирощування культур з різним вегетаційним періодом та терміном придатності до використання; реагувати на зміни та адаптувати товарну політику до дій конкурентів; оптимізувати товарні запаси в овочесховищах підприємства для забезпечення подовженого терміну збуту. Формуючи збутову політику підприємство визначає такі канали реалізації, що

не лише надають можливість отримати поточні прибутки, а сприяє розвитку взаємовигідних відносин на перспективу.

Встановлено, що домінування інтересів суб'єктів сфери обігу на ринку овочевої продукції призводить до неефективності заходів із удосконалення організаційно-виробничих процесів підприємств-виробників овочів та заходів державного регулювання цін та доходів товаровиробників. Вважаємо, що з огляду на це доцільним є застосування державними інституціями регулюючих заходів, спрямованих на домінування виробничої сфери та забезпечення її достатніми можливостями щодо забезпечення матеріально-грошовими ресурсами та здійснення ефективної збутової діяльності. Аналіз численних результатів функціонування підприємств овочівництва свідчить про високий рівень ефективності горизонтальних інтеграційних процесів. Горизонтально інтегровані зв'язки із переробними та комерційними підприємствами дають можливість виробникам підвищити рівень товарності овочевої продукції, розширити асортимент та уникнути комерційних ризиків, що суттєво підвищить рівень їх економічної ефективності.

У п'ятому розділі «**Організаційно-економічні засади управління ефективністю підприємств-виробників продукції овочівництва**» досліджено організаційно-економічні механізми формування та підвищення ефективності діяльності підприємств-виробників продукції овочівництва, обґрунтовано напрями стабілізації їх розвитку, запропоновано сценарії мобілізації потенційних можливостей суб'єктів галузі щодо отримання додаткових ефектів від їх основної діяльності та обґрунтовано засади управління їх реалізацією.

Механізм управління ефективністю овочівництва необхідно розглядати як систему елементів управління (цілей, функцій, методів, структури, суб'єктів управління) й об'єктів управління. В ньому відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління у необхідний стан або реакцію об'єктів управління, має вхідні та вихідні характеристики.

Серед принципів організаційно-економічного механізму управління ефективністю аграрних підприємств слід визначити головні, що притаманні галузі овочівництва та відображають її особливості в сучасних умовах, такі як: інноваційність розвитку, системність, врахування інтересів усіх учасників виробничої та маркетингової програми, правовий захист та справедливість управління персоналом, безперервність і надійність, адаптивність до змінних ринкових умов, інформативність прийняття управлінських рішень, економічність та ефективність, довгостроковість.

Сучасний етап розвитку галузі овочівництва в Україні вимагає розробки концепції підвищення ефективності виробництва продукції та формування інфраструктури овочевого ринку, яка надає можливості для реалізації виробленої продукції з максимальною ефективністю та забезпеченням високого рівня товарності. Основними чинниками, що визначають прийняття та реалізацію на практиці управлінських рішень щодо вибору шляхів підвищення ефективності є: по-перше, параметри ефективності здійснення виробничо-комерційної діяльності, по-друге, можливості використання запропонованих інноваційних рішень, по-третє, відповідність матеріально-технічної бази

підприємства та наявний економічний потенціал для застосування рішень у практику, в четверте, суб'єктивні чинники, що визначають поведінку керівників підприємств в окремих випадках здійснення виробничо-комерційної діяльності.

Результати визначення тенденцій розвитку овочівництва разом із запропонованою та опрацьованою нами методикою оцінки ефективності виробництва продукції на підприємствах та пропозиціями щодо підвищення ефективності виробництва та збуту продукції овочівництва в умовах формування сучасних ринкових інфраструктур галузевого спрямування, створюють наукове підґрунтя для опрацювання результативно-орієнтованих управлінських процедур, які матимуть на меті підвищення рівня економічної ефективності функціонування суб'єктів галузі овочівництва. Наразі основні тенденції та показники розвитку овочівництва у підприємствах – виробниках України представлені у табл.2.

Таблиця 2

Основні показники розвитку овочівництва в Україні у 1990-2012 рр.

Показники	Роки						
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012
Площа під овочами в господарствах усіх категорій, тис. га	447,2	489,3	518,6	464,4	467,8	504,1	502,5
Врожайність у господарствах усіх категорій, ц/га	149,0	120,2	112,3	157,1	173,6	195,0	199,2
Виробництво овочів, тис. т	6666,4	5879,8	5821,3	7295,0	8122,4	9832,9	10016,7
Виробництво овочів на 1 особу, кг	128	114	118	155	177	215	220
Споживання на 1 особу, кг	102,5	96,7	101,7	120,2	143,5	162,8	163,4
Виробництво овочів у сільськогосподарських підприємствах, тис. т	4872,1	1607,1	986,3	780,7	964,6	1540,5	1433,9
Питома вага сільськогосподарських підприємств у загальних обсягах виробництва, %	73,1	27,3	16,9	10,7	11,9	15,7	14,3
Реалізація овочів сільськогосподарськими підприємствами, тис. т	4224,1	1073,9	535,7	397,5	646,0	900,0	961,6
Рентабельність виробництва овочів у сільськогосподарських підприємствах, %	27,6	12,8	-1,7	16,1	23,5	9,9	-6,8

Основні показники свідчать про нестабільний рівень ефективності виробництва та реалізації овочів підприємствами, що створює підґрунтя та доводить актуальність та своєчасність запропонованих рішень щодо підвищення ефективності та стабілізації їх розвитку.

Наразі національний овочевий ринок розвивається динамічно з відчуттям на собі впливу як внутрішніх так і зовнішніх виробників, тому для підтримання конкурентоспроможності вітчизняних виробників основі високої ефективності виробництва та реалізації необхідно своєчасно реагувати на зміни у функціонуванні конкурентів, та факторів, від яких залежить ефективність їх діяльності. В сучасних умовах виробничо-комерційна діяльність підприємств-виробників овочів базується на принципах, основою яких є отримання максимального прибутку в короткостроковий період не зважаючи на відсутність таких можливостей.

За проведеними дослідженнями близько 75 % підприємств-виробників овочів не мають фінансових можливостей для підвищення ефективності виробництва даної продукції. Крім того важливим фактором є негативна установка щодо виробництва овочів, яке відзначається низкою специфічних особливостей галузі. Відсутність належного інформаційного забезпечення виробників щодо інноваційних розробок та можливостей їх застосування, в тому числі про потреби потенційних споживачів, впливає на якість планування виробничої та комерційної діяльності підприємств та ефективність виробництва овочів.

Для вдосконалення управління ефективністю овочівництва підприємств нами запропоновано види стратегій з огляду на необхідність формування організаційно-економічного механізму стабільного їх розвитку (табл. 3).

Таблиця 3

Моделі імплементації стратегії підвищення ефективності підприємств овочівництва

Стратегія підвищення ефективності підприємства	Інноваційна	Активна	Пасивна	Адаптивна
Орієнтована на збут	Селекційні, біологічні, інновації для збільшення асортименту продукції, моніторинг інновацій в управлінні збутовою діяльністю	Розширення ринку збуту за рахунок вдосконалення методів продажу та вибору каналів товаропросування, розширення асортименту продукції за рахунок малопоширених культур та високопродуктивних сортів та гібридів	Орієнтація на місцевий ринок збуту, традиційні методи та канали товаропросування, традиційний асортимент.	Розширення асортименту, за рахунок екологічно чистої продукції та малопоширених культур, гнучка цінова політика, спеціалізовані канали реалізації
Орієнтована на виробництво	Техніко-технологічні, хімічні та селекційні інновації інтенсифікації виробництва	Постійне вдосконалення технологій на основі досвіду виробництва з метою зниження собівартості	Традиційні технології виробництва при обмеженому (технологічно пов'язаному) асортименті	Ґрунтозахисні системи землеробства на принципах адаптивного рослинництва
Гібридна	Селекційні, біологічні, техніко-технологічні, хімічні, управлінські інновації при постійному моніторингу ринку збуту	Застосування інтенсивних технологій виробництва з одночасним розширенням ринку збуту при розширеному асортименті продукції	Традиційні технології виробництва, вузький асортименті, реалізація на місцевому ринку.	Ґрунтозахисні системи землеробства, у виробництві екологічно чистої продукції

Формалізація вказаних стратегій передбачає їх імплементацію через застосування відповідних планів дії, серед яких нами виокремлено інноваційний, активний, пасивний та адаптивний, що спрямовані на досягнення очікуваного економічного ефекту від виробничо-комерційної діяльності підприємств-виробників.

Виділення трьох типів стратегій підвищення економічної ефективності та чотирьох моделей їх імплементації з урахуванням особливостей та специфіки галузі овочівництва дозволило визначити та обґрунтувати їх позитивні, негативні характеристики щодо реалізації у практичній діяльності підприємств. Зроблено висновок про переваги адаптивно-інноваційної моделі імплементації стратегії підвищення ефективності підприємств-виробників овочів, що орієнтована на виробничо-збутову діяльність (гібридна стратегія).

Оцінка перспектив їх застосування для вітчизняних підприємств-виробників овочів дозволяє дійти висновку про позитивні сценарії розвитку галузі у суспільному секторі виробництва на основі підвищення рівня концентрації та ефективності виробництва.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і розроблено новий підхід до вирішення важливої науково-прикладної проблеми побудови та функціонування організаційно-економічного механізму управління ефективністю діяльності підприємств-виробників продукції овочівництва. За результатами дослідження зроблено наступні висновки теоретичного, методологічного і прикладного характеру.

1. На основі узагальнення наукових поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників на категорію «організаційно-економічний механізм управління ефективністю», встановлено необхідність формування інтегрованого теоретико-методологічного підходу до трактування даної категорії, який передбачав би визначення складу критеріїв оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств, які ґрунтуються на принципах концепції сталого розвитку, яка, в свою чергу, поєднує необхідність вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. В результаті удосконалено підхід до трактування вказаної категорії та зроблено висновок про доцільність застосування синтетичного підходу щодо поєднання суб'єктів, об'єктів, інструментів та важелів впливу керуючої системи на керовану в контексті підвищення рівня ефективності функціонування останньої.

2. Встановлено взаємозв'язок категорій «організаційно-економічний механізм» та «стабільний розвиток», відповідно до якого економічний розвиток аграрного підприємства безпосередньо пов'язаний із необхідністю сприяння підвищенню соціально-економічної ефективності на конкретних цільових ринках внаслідок забезпечення організаційної, координаційної, захисної, інноваційної, інституціональної діяльності підприємств. Вважаємо за необхідне розглядати взаємозв'язок між економічним розвитком аграрного виробництва в

країні та стабілізацією розвитку галузі овочівництва та її підприємств через призму виділення та структурування сукупності економічної, екологічної, природної, організаційно-управлінської, ресурсно-виробничої, демографічної, соціальної, фінансово-економічної, кадрової складових.

3. Обґрунтовано відмінності категорії «сталий розвиток» та «стабільний розвиток», що полягають у можливості покращення показників не лише виробничо-комерційної сфери діяльності аграрних підприємств, а й функціонування виробничої, соціальної та ринкової інфраструктури, позитивно відбиватися на соціальній сфері, екологічності виробництва тощо.

4. Обґрунтовано склад та способи застосування організаційних та економічних важелів та інструментів управління ефективністю виробництва продукції овочівництва в аграрних підприємствах, сутність яких полягає у визначенні пріоритетності виробничої складової над комерційною у забезпеченні стабілізації розвитку та реалізації потенціалу аграрного підприємства у довгостроковій перспективі та використанні комерційних, ринкових та збутових переваг в якості каталізатора підвищення економічної ефективності основної діяльності вказаних підприємств.

5. Доведено, що основою організаційно-економічного механізму виробництва овочевої продукції є взаємопов'язані між собою економічними інтересами суб'єкти ринку, що формують у процесі діяльності виробничу, досліду та управлінську стратегію в умовах динамічних змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Динамічність процесів розвитку підприємства, структурні, кількісні та функціональні зміни у діяльності структурних елементів підприємства впливають на формування та ефективне використання потенціалу підприємств, економічну ефективність виробництва та реалізації продукції, що було доведено при розгляді аналітичних матеріалів.

6. Дослідження діяльності підприємств-виробників овочів дозволили виділити внутрішні та зовнішні фактори організаційно-економічного механізму їх функціонування, серед яких найбільш позитивний вплив мають: тенденції зростання попиту; високий ступінь розвитку ресурсних ринків; підвищений рівень ефективності у порівнянні з іншою продукцією рослинництва; гнучка асортиментна політика. Негативний вплив цінового диктату посередників; відсутність системної державної підтримки овочевого ринку; занепад вітчизняної ресурсної бази та руйнація системи зрошення; високий рівень витрат та трудоемності; суттєві відмінності в агротехніці та технологіях виробництва різних овочевих культур; ускладненість зберігання та збуту продукції, що має обмежений термін зберігання, визначає рівень ефективності овочівництва та тенденції розвитку галузі у суспільному секторі виробництва, що підтверджується статистичними даними по Харківській області та Україні.

7. Формування критеріальної бази оцінки ефективності діяльності підприємств-виробників овочів в умовах сталого розвитку повинно відбуватися на основі розробленого концептуального підходу до визначення адаптованого до специфіки об'єкту дослідження складу критеріїв оцінки характеру розвитку підприємств. Обґрунтовано шляхи поєднання показників, що характеризують

економічну, екологічну та соціальну складові. Доведена доцільність поєднання показників економічної та енергетичної ефективності виробництва з урахуванням рівня розвитку економічного потенціалу підприємства. Для визначення рівня впливу на навколишнє середовище запропоновано використання синтетичного показника еколого-енергетичного навантаження на природне середовище. Розрахунки показали, що при перевищенні рівнем цього показника значення 20 ГДж/га, відбуваються незворотні зміни в агроекологічній системі, які не дозволяють компенсувати негативні наслідки за рахунок залучення важелів економічної складової.

8. Дослідження еволюції економічних інтересів підприємств-виробників овочів дозволяє зробити висновок про залежність рівня економічної ефективності їх діяльності у контексті забезпечення розширеного відтворення, від низки факторів, а саме зростання цін на енергоносії, матеріально-технічні послуги та нееквівалентності обміну сільськогосподарської та промислової продукції, пріоритетність яких змінюється з часом. В залежності від пріоритетності того чи іншого фактора негативного впливу визначаються стратегічні цілі та альтернативи діяльності підприємства. Останнє деформує класичні уявлення щодо природи розвитку економічних інтересів товаровиробників та зумовлює необхідність обґрунтування адаптованих наукових підходів до пояснення явищ, пов'язаних з їх гармонізацією.

9. Доведено, що центральним показником гармонійності реалізації економічних інтересів підприємств-виробників овочів є достатній для здійснення розширеного відтворення рівень економічної ефективності, який дозволяє здійснювати повноцінну основну та необхідну інвестиційну діяльність. В свою чергу, запропоновано виділяти товарно-цільові та ринково-цільові напрями розвитку виробничої діяльності. Обґрунтовано, що визначення вказаних напрямів зумовлюється намаганням підприємства до досягнення раціонального співвідношення рівнів концентрації та спеціалізації виробництва. Інтегрованим критерієм раціональності цього співвідношення є досягнення відповідного темпу приросту рівня економічної ефективності основної діяльності на фоні непогіршення екологічних та соціальних показників розвитку підприємства.

10. В дослідженні обґрунтовані напрями інституційного впливу на рівень економічної ефективності діяльності підприємств-виробників овочів. Доведено, що наразі в Україні є відсутньою цілісна та системна політика регулювання розвитку галузі, яка була б заснована на цілеспрямованому впливі органів управління агропромисловим розвитком з метою створення умов для стимулювання нарощування обсягів та покращання якості овочевої продукції. За таких умов підприємства вимушені використовувати лише внутрішні потенційні можливості свого економічного та виробничо-технологічного зростання. Останнє потребує досить тривалого проміжку часу для досягнення необхідного для ефективного оперування на зовнішніх та внутрішньому ринках рівня їх розвитку. Визначено невідповідність завданням стабілізації розвитку підприємств галузі існуючого рівня інфраструктурного забезпечення та

характеру реалізації економічних інтересів товаровиробників та суб'єктів ринкової інфраструктури, а також недостатній рівень розвитку останньої. Запропоновано формування цілісної концепції регуляторного та інфраструктурного забезпечення зростання галузі на основі планомірного підвищення рівня її виробничо-технологічного та ринково-комерційного розвитку.

11. На основі порівняння тенденцій розвитку цільових ринків продукції овочівництва та динаміки ефективності діяльності аграрних підприємств-виробників овочевої продукції обґрунтовано виключний характер впливу ринкової кон'юнктури на формування рівня економічної ефективності діяльності підприємств-виробників. Оцінено виробничо-технологічні та комерційні обмеження ефективної реалізації економічного потенціалу вказаних підприємств. Шляхом врахування зазначених обставин запропоновано цілісну концепцію формування та функціонування організаційно-економічного механізму управління ефективністю та стабілізації розвитку аграрних підприємств-виробників овочів. Вказаний механізм ґрунтується на виділенні виробничої, управлінської та дослідної компонент та дозволяє враховувати дію вичерпного переліку факторів зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства на рівень економічної ефективності його діяльності та застосування процедур організаційно-управлінського впливу на нього.

12. Основою впливу з боку підприємства на рівень економічної ефективності в контексті стабілізації розвитку є формування та реалізація відповідних стратегій, заснованих на врахуванні виробничої та комерційної складових потенціалу підвищення ефективності з огляду на екологічність та соціальні ефекти, що виникатимуть при їх реалізації. Обґрунтовано виділення трьох типів стратегій підвищення економічної ефективності, а саме орієнтованих на збут, орієнтованих на виробництво та гібридних, а також чотирьох моделей їх імплементації, а саме: інноваційної, активної, пасивної та адаптивної. В дослідженні виконане пророблення переваг та недоліків реалізації кожної зі стратегій в кожній з моделей, а також оцінено перспективи їх застосування для вітчизняних підприємств-виробників овочів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Левкіна Р.В. Стратегічне управління виробничою діяльністю підприємств овочівництва: [монографія] / Р.В. Левкіна. – Херсон: Грінь Д.С., 2013. – 320 с.

2. Левкіна Р.В. Сучасний стан розвитку ринку овочевої продукції в Україні: основні тенденції та проблеми / Р.В. Левкіна // Ринкова система України: стан та перспективи розвитку: [монографія] [За ред. О.В. Макарюка, В.М. Жмайлова, Ю.І. Данька]. – Харків: „Міськдрук”, 2011. – С. 681-696. (автором визначено особливості, тенденції та характеристики ринку овочевої продукції з огляду на перспективи подальшого розвитку на основі

запровадження селекційних інновацій та розширення асортименту у підприємствах).

3. Левкіна Р.В. Особливості формування організаційно-економічного механізму стабільного розвитку підприємств овочівництва в умовах глобалізації / Р.В. Левкіна // Стан та перспективи розвитку економіки України в умовах глобалізації: теорія та практика: Кол. монографія / Під ред д.е.н. О.О. Непочатенко]. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2013. – Частина 1. – С. 159-170.

4. Левкіна Р.В. Якісні знання як фактор конкурентоспроможності аграрних підприємств / Інноваційно-технологічні аспекти формування сучасного конкурентоспроможного АПК України: Кол. монографія / Під ред д.е.н. Ю.О. Нестерчук] / Р.В. Левкіна, А.В. Левкін, В.І. Жила. — Умань: ВПЦ «Візаві», 2013. Частина 2. — С. 224-228. *(автором проведено аналіз процесу отримання знань та набуття практичних навичок, що створюють засади для формування та підтримання конкурентоспроможності аграрних підприємств).*

Статті у наукових фахових виданнях:

5. Левкіна Р.В. Ресурсо- та енергозберігаючі технології в овочівництві / Р.В. Левкіна // Агроінком. – 2003. – № 5-8. – С. 48-50.

6. Левкіна Р.В. Заходи підвищення ефективності овочівництва / Р.В. Левкіна // Вісник ХНТУСГ. Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК. Вип. 32. – Харків: ХНТУСГ, 2004. – С. 33-36.

7. Левкіна Р.В. Стан розвитку овочівництва у пореформений період / Р.В. Левкіна // Вісник ХНТУСГ. Економічні науки. Вип. 34. – Харків: ХНТУСГ, 2006. – С. 117-119.

8. Левкіна Р.В. Деякі аспекти виробництва органічної продукції в овочівництві / Р.В. Левкіна, О.М. Нікітіна // Вісник ХНАУ. Серія «Економіка АПК і природокористування». Вип. 14. – Харків: ХНАУ, 2009. – С. 152-155. *(автором визначено основні положення щодо формування попиту та пропозиції на органічну овочеву продукцію у Україні).*

9. Левкіна Р.В. Стан розвитку європейського ринку органічної продукції / Р.В. Левкіна // Вісник ХНТУСГ. Економічні науки. Вип. 105. – Харків: ХНТУСГ, 2010. – С. 357-363.

10. Левкіна Р.В. Енергетичні еквіваленти на насіння овочевих культур / Р.В. Левкіна // Вісник ХНТУСГ ім. Петра Василенка. Економічні науки. Вип. 106. – Харків: ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2010. – С. 123-129.

11. Левкіна Р.В. Формування організаційно-економічного механізму стабільного розвитку аграрних підприємств / Р.В. Левкіна // Технологический аудит и резервы производства. Экономические науки. – 2013. – № 5/3(13). – С. 16-18.

12. Левкіна Р.В. Підвищення енергетичної ефективності в овочівництві / Р.В. Левкіна // Вісник ХНТУСГ ім. Петра Василенка. Економічні науки. Вип. 137. – Харків: ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2013. – С. 162-169.

13. Левкіна Р.В. Інституційні основи та проблеми участі України у системі міжнародного трансферу технологій / Р.В. Левкіна, А.В. Левкін // Сучасні парадигми розвитку конкурентоспроможного агропромислового виробництва: Кол. монографія [За ред. Ю.О. Нестерчук]. – Умань: «Візаві», 2013. – С. 50-54. *(автором визначено теоретичні засади формування інституційних основ міжнародного трансферу технологій у АПВ, причини низької ефективності та його вплив на соціально-економічний розвиток України).*

14. Левкіна Р.В. Глобалізація та її вплив на розвиток економіки / Р.В. Левкіна, А.В. Левкіна // Вісник ХНТУСГ ім. Петра Василенка. Економічні науки. Вип. 138. – Харків: ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2013. – С. 204-207. *(автором проаналізовано глобалізаційні процеси в світі та їх вплив на розвиток економіки країни).*

15. Левкіна Р.В. Проблемні аспекти участі підприємств-виробників овочів на органічному ринку / Р.В. Левкіна // Вісник ХНАУ. Серія «Економіка АПК і природокористування». – Харків: ХНАУ, 2013. – № 7. – С. 119-126.

16. Левкіна Р.В. Імідж підприємств овочівництва як передумова його стійкої позиції на ринку / Р.В. Левкіна // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв: МДАУ, 2013. – Вип. 4 (74) – С. 38-42.

17. Левкіна Р.В. Особливості виробничої компоненти організаційно-економічного механізму стабільного розвитку аграрних підприємств / Р.В. Левкіна // Вісник ПДАА. Сер. «Економічні науки». – 2013. – Вип. 12. – С. 76-82.

18. Левкіна Р.В. Зональна спеціалізація як фактор розвитку овочівництва України / Р.В. Левкіна // Вісник ПДАА. Сер. «Економічні науки». – 2013. – Вип. 13. – С. 35-47.

19. Левкіна Р.В. Особливості ефективного функціонування підприємств на ринку овочевої продукції / Р.В. Левкіна // Вісник СНАУ. Економічні науки. Вип. 125. – Суми: СНАУ, 2013. – С. 166-178.

20. Левкіна Р.В. Проблеми функціонування підприємств-виробників овочів та шляхи їх вирішення / Р.В. Левкіна // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв: МДАУ, 2013. – Вип. 8 (28). – С. 129-142.

21. Левкіна Р.В. Методологічний підхід до визначення ефективності функціонування підприємств овочівництва в умовах сталого розвитку / Р.В. Левкіна // Вісник ХНТУСГ ім. Петра Василенка. Економічні науки. Вип. 139. – Харків: ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2013. – С. 87-98.

22. Левкіна Р.В. Стратегічні напрями розвитку підприємств овочівництва в ринкових умовах / Р.В. Левкіна // Вісник ХНАУ. Серія «Економіка АПК і природокористування». – Харків: ХНАУ, 2013. – № 8. – С. 53-64.

23. Левкіна Р.В. Инновационно-инвестиционные пути повышения эффективности овощеводства в Украине / Р.В. Левкіна // Бюллетень научных работ БГСХА – Вип. 36. – Белгород: Издательство Белгородской ГСХА, 2013. – С. 35-46.

24. Левкина Р.В. Особенности организационно-экономического механизма эффективного функционирования аграрных предприятий / Р.В. Левкина // Вестник ФГОУ ВПО «Курская государственная сельскохозяйственная академия». Серия: «Экономика и менеджмент». – Вып. 7, 2013. – С. 48-57.

25. Левкина Р.В. Формирование производственной компоненты организационно-экономического механизма стабильного развития аграрных предприятий / Р.В. Левкина // Вестник ФГОУ ВПО «Курская государственная сельскохозяйственная академия». Серия: «Экономика и менеджмент». – Вып. 8, 2013. – С. 28-36.

26. Levkina R. Information provision of Ukrainian vegetable-grocery subcomplex production for adaptation in foreign markets / R. Levkina, A. Petrenko // Business management practice and theory in the 21st century, Nitra, Slovak, 2013. – P. 24-32. *(автором проаналізовано особливості овочевої продукції у контексті адаптації її до зарубіжних ринків збуту).*

Матеріали конференцій та публікації в інших виданнях:

27. Левкіна Р.В. Деякі економічні аспекти входження України до світового економічного простору / Р.В. Левкіна // Зб. наук.-метод. праць: Удосконалення університетської освіти в контексті європейської інтеграції. – Харків: ХНТУСГ, 2006. – С. 132-134.

28. Левкіна Р.В. Сучасні аспекти світової продовольчої проблеми / Р.В. Левкіна // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: Матеріали IV Міжнародного Форуму молодих вчених, 12 травня 2010 р. – Харків: ХНТУСГ, 2010. – Т. 1. – С. 262-263.

29. Левкина Р.В. Анализ использования источников маркетинговой информации в овощепродуктовом подкомплексе / Р.В. Левкина, А.В. Петренко // Проблемы сельскохозяйственного производства на современном этапе и пути их решения: Материалы XV Международной научно-производственной конференции, 23-26 мая 2011 г. – Белгород: Издательство Белгородской ГСХА, 2011. – С. 221. *(автором проведено дослідження джерел маркетингової інформації для підприємств овочепродуктового підкомплексу).*

30. Левкіна Р.В. Ситуація на світовому ринку продовольства / Р.В. Левкіна, Д.Ю. Вознюк // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 20-30 травня 2011 р. – Харків: ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2011. – С. 229-232. *(автором проведений аналіз цінової ситуації на світовому ринку продовольства та вплив її на вітчизняний ринок).*

31. Левкіна Р.В. Екологічна парадигма сучасної аграрної освіти / Р.В. Левкіна, А.В. Левкін // Освіта аграрна. – Інформаційний вісник. – Вип. 10 (39). – 2011. – С. 5. *(автором запропоновано комплексний підхід до аграрної освіти з точки зору екологічної парадигми).*

32. Левкіна Р.В. Методичні принципи вдосконалення біоенергетичної оцінки в овочівництві / Р.В. Левкіна // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 9-23 травня 2012 р. – Харків: ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2012. – Т. 2. – С. 57-62.

33. Левкіна Р.В. Сучасні аспекти світової продовольчої проблеми / Р.В. Левкіна // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: Матеріали IV Міжнародного Форуму молодих вчених, 12 травня 2012 р. – Харків: ХНТУСГ, 2012. – Т. 1. – С. 262-263.

34. Левкіна Р.В. Тенденції розвитку світового ринку продовольства / Р.В. Левкіна, А.В. Анацький // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 8-10 травня 2013 р. – Харків: ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2013. – С. 290-293. *(автором проаналізовано тенденції розвитку світового ринку продовольства).*

35. Левкіна Р.В. Роль соціальної складової у стабільному розвитку аграрних підприємств / Р.В. Левкіна // Економічний розвиток України в сучасному просторі і часі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23-24 жовтня 2013 р., присвяченої видатному ученому-економісту О.Г. Ліберману. – Х.: ВД „Інжек”, 2013. – С. 82-85.

36. Левкіна Р.В. Современные методологические основы исследования стабильности развития аграрных предприятий / Р.В. Левкіна // Наука и образование в жизни современного общества: Сб. науч. тр. по материалам Междунар. науч.-практ. конф. 29 ноября 2013 г. в 18 частях. – Ч. 15. – Россия, Тамбов, 2013. – С. 94-96.

37. Левкіна Р.В. Функціональне навантаження інформаційного забезпечення діяльності підприємств-виробників овочевої продукції / Р.В. Левкіна // Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу та фінансів в агропромисловому виробництві України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 7–8 листопада 2013 р. – Харків: ХНАУ, 2013. – С. 91-93.

АНОТАЦІЯ

Левкіна Р.В. Стратегічне управління виробничою діяльністю підприємств овочівництва: теорія, методологія, практика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2014.

Роботу присвячено розробці теоретико-методологічних засад та прикладних рекомендацій з формування та функціонування організаційно-

економічного механізму стабілізації розвитку підприємств-виробників продукції овочівництва.

Теоретично доведено необхідність формування інтегрованого теоретико-методологічного підходу до визначення організаційно-економічного механізму управління ефективністю, що передбачає визначення складу критеріїв оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств, які ґрунтуються на принципах концепції сталого розвитку та поєднують необхідність вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Доведено доцільність поєднання показників економічної та енергетичної ефективності виробництва з урахуванням рівня розвитку економічного потенціалу підприємства та запропоновано використання синтетичного показника еколого-енергетичного навантаження на природне середовище. Запропоновано цілісну концепцію формування та функціонування організаційно-економічного механізму управління ефективністю та стабілізації розвитку аграрних підприємств-виробників овочів, що ґрунтується на виділенні виробничої, управлінської та дослідної компонент. Доведено, що основою впливу на рівень економічної ефективності в контексті стабілізації розвитку підприємств є формування та реалізація стратегій, заснованих на врахуванні виробничої та комерційної складових потенціалу підвищення ефективності з огляду на екологічність та соціальні ефекти. Запропоновано типологію стратегій підвищення економічної ефективності та моделей їх імплементації, оцінено перспективи їх застосування для вітчизняних підприємств-виробників овочів.

Ключові слова: управління ефективністю, аграрні підприємства, організаційно-економічний механізм, овочева продукція, стратегія, стабільний розвиток, економічні інтереси.

АННОТАЦИЯ

Левкина Р.В. Стратегическое управление производственной деятельностью предприятий овощеводства: теория, методология, практика. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса, 2014.

Диссертация посвящена разработке теоретически-методологических основ и прикладных рекомендаций формирования и функционирования организационно-экономического механизма стабилизации развития предприятий-производителей продукции овощеводства.

В работе теоретически доказано необходимость формирования интегрированного теоретико-методологического подхода к определению организационно-экономического механизма управления эффективностью, который предусматривает определение системы критериев оценки эффективности, основывающихся на принципах концепции стабильного

развития и необходимости решения экономических, социальных и экологических проблем. На основе рассмотренной взаимосвязи категорий "организационно-экономический механизм" и "стабильное развитие" относительно которого экономическое развитие аграрного предприятия основано на необходимости повышения социально-экономической эффективности на конкретных целевых рынках вследствие обеспечения организационной, координационной, защитной, инновационной, институциональной деятельности.

Обоснованы направления институционального влияния на уровень экономической эффективности деятельности предприятий-производителей овощей. Доказано, что в Украине отсутствует целостная и системная поддержка регулирования развития отрасли, которая позволяла бы органам управления агропромышленным развитием создать условия для стимулирования увеличения объемов производства и улучшения качества продукции. Делан вывод о несоответствии заданием стабилизации развития предприятий отрасли существующего уровня инфраструктурного обеспечения и характера реализации экономических интересов товаропроизводителей и субъектов рыночной инфраструктуры. Предложено формирование целостной концепции регуляторного и инфраструктурного обеспечения роста отрасли на основе планомерного повышения уровня ее производственно-технологического и рыночно-коммерческого развития.

Сделан вывод о том, что формирование критериальной базы оценки эффективности деятельности предприятий-производителей овощей в условиях стабильного развития должно происходить на основе разработанного концептуального подхода к определению адаптированного к специфике объекта исследования состава критериев оценки развития предприятий. Обоснованы пути объединения показателей, которые характеризуют экономическую, экологическую и социальную составляющую. Доказана целесообразность объединения показателей экономической и энергетической эффективности производства с учетом уровня развития экономического потенциала предприятия и предложено использование синтетического показателя эколого-экономической нагрузки на природную среду. Расчеты показали, что превышение данным показателем уровня 20 ГДж на 1 га ведет к безвозвратным изменениям в агроэкологической системе, последствия которых не возможно компенсировать за счет привлечения рычагов экономической составляющей.

Предложена целостная концепция формирования и функционирования организационно-экономического механизма управления эффективностью и стабилизации развития аграрных предприятий-производителей овощей, основу которой составляют производственная, управленческая и исследовательская компоненты. Это позволяет учитывать действие факторов внутренней и внешней среды предприятия на уровень экономической эффективности и применения процедуры организационно-управленческого влияния на него.

Доказано, что преимущественное влияние на уровень экономической эффективности в контексте стабилизации развития предприятий оказывает формирование и реализация стратегий, учитывающих производственную и коммерческую составляющие потенциала повышения эффективности с точки зрения экологичности и социальных эффектов.

Предложены и обоснованы три типа стратегий повышения экономической эффективности, а именно ориентированной на сбыт продукции, ориентированной на производство и гибридной, а также четырех моделей их имплементации (инновационной, активной, пассивной и адаптивной). Проведена оценка позитивных и негативных последствий реализации каждой стратегии в разрезе представленных моделей. Оценены перспективы их внедрения в отечественных предприятиях-производителях овощей.

Ключевые слова: управление эффективностью, аграрные предприятия, организационно-экономический механизм, овощная продукция, стратегия, стабильное развитие, экономические интересы.

SUMMARY

Levkina R. Strategic Performance Management Of Vegetable Enterprises: Theory, Methodology, Practice. - The manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of economic sciences, specialty 08.00.04 - economics and management (by sector). – Odessa national Academy of food technology, Odessa, 2014.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological principles and applied recommendations for the formation and functioning of organizational-economic mechanism of stabilization of the development at vegetable producing enterprises.

In theory, proved the necessity of forming an integrated theoretical and methodological approach to identify the organizational and economic mechanism of efficiency management which involves determining the composition of criteria for evaluating the effectiveness of the agricultural enterprises, which are based on the principles of sustainable development and combine the need to solve the economic, social and environmental issues. Proved the expediency combining economic performance and energy efficiency with the level of development of the economic potential of the company and proposed using a synthetic indicator of ecological and energy loading on the environment. Proposed a holistic concept of formation and functioning the organizational and economic mechanism of efficiency management and stabilization the development of vegetables farms producing, based on the allocation of production, management and research component. It is proved that the basis of impact on cost-effectiveness in the context of the stabilization the development of business is to develop and implement strategies, based on consideration of industrial and commercial components of the potential of increasing the efficiency because of the environmental and social effects. Substantiated categorization of certain types of policies of increasing economic efficiency and their

implementation models, evaluated the prospects for their using in domestic vegetables producing enterprises.

Keywords: management of efficiency, agricultural enterprises, organizational and economic mechanism, vegetable production, strategy, sustainable development, economic interests.